

ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ

1. ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΝ ΣΤΡΟΓΓΥΛΟΝ ¹⁾

Τὸ σπουδαιότατον ὑπὸ ἀρχιτεκτονικῆν ἔποσιν κοιμητήριον τοῦτο κείται εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρου βορειοδυτικῶς τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Μακροχωρίου.

Τὸ ὑπ' ἀρ. Β σχεδιάγραμμα δεικνύει τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ τοποθεσίαν ὡς καὶ τὴν τῶν τριῶν ἀστέγων δεξαμενῶν περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἐν οἰκίῳ κεφαλαίῳ. Ἡ δὲ εἰκὼν ἀρ. 18 παριστᾷ φωτογραφίαν τοῦ τοπίου, ληφθεῖσαν ὑπὸ Γάλλου ἀεροπόρου. Τὸ μνημεῖον ἀνεκαλύφθη κατ' Αὐγούστον τοῦ 1914 ὑπὸ τὰς ἐξῆς συνθήκας. Αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί, ἕνεκεν τῆς ἐν Μακροχωρίῳ συγκεντρώσεως τῶν ἐρειπίων ἐνεκήσαν εἰς τὴν ἀνάγκην ἀνεγέρσεως στρατιῶνος πύς καὶ ἐτέθησαν πρὸς ἐπιπέδῳ ἐξαστημάτων. Εἰς αὐτὰς τὰς περιστάσεις ὡς ἐπίσταται, ἀεὶ ἐργασίαι ἐκτελοῦνται ὑπὸ τὰ γματος τοῦ μηχανικοῦ. Οἱ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν λείψων τεταγμένοι στρατιῶται, ἀνασκάπτοντες ἐκεῖ πλησίον, ἀνεύρεσαν ἀρχαία εἰρηπία ἃ ἐξελήφθησαν τὸ πρῶτον ὡς ἀνήκοντα εἰς δεξαμενὴν. Εἰδοποιηθεὶς ὁ διοικητὴς τοῦ Α', στρατιωτικοῦ σώματος στρατηγὸς Μεχμέτ Ἀλῆ Πασᾶς διέταξε ἀμέσως τὸν λοχαγὸν Ἐσρέφ Βέην νὰ ὑποβάλλῃ ἔκθεσιν εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ἐπισυνάπτων καὶ σχετικὸν σχεδιάγραμμα τῶν ἀνακαλυφθέντων εἰρηπίων. Ἀνελάβαμεν τὴν ἡγεσίαν τῶν ἀνασκαφῶν αἵτινες ἔφεραν εἰς φῶς τὸ σπουδαῖον τοῦτο μνημεῖον. Πρὶν ὅμως προβῶμεν εἰς τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ, καθήκον ἐπιτελοῦμεν ἵνα εὐγνωμότως ποιήσωμεν μνείαν ἐνταῦθα τοῦ ὀνόματος τοῦ μακαρίτου Μεχμέτ Ἀλῆ Πασᾶ ὅστις ὄχι μόνον ἐπέτρεψε τὰς ἀνασκαφὰς ἐν ὄλῳ στρατιωτικῆ περιουσίᾳ ἀλλὰ καὶ λίαν φιλοφρόνως ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν στρατιωτῶν πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν αἱ στρατιωτικαὶ ἀνάγκαι ἐκυριάρχουν παντοῦ, Τὸ κοιμητήριον

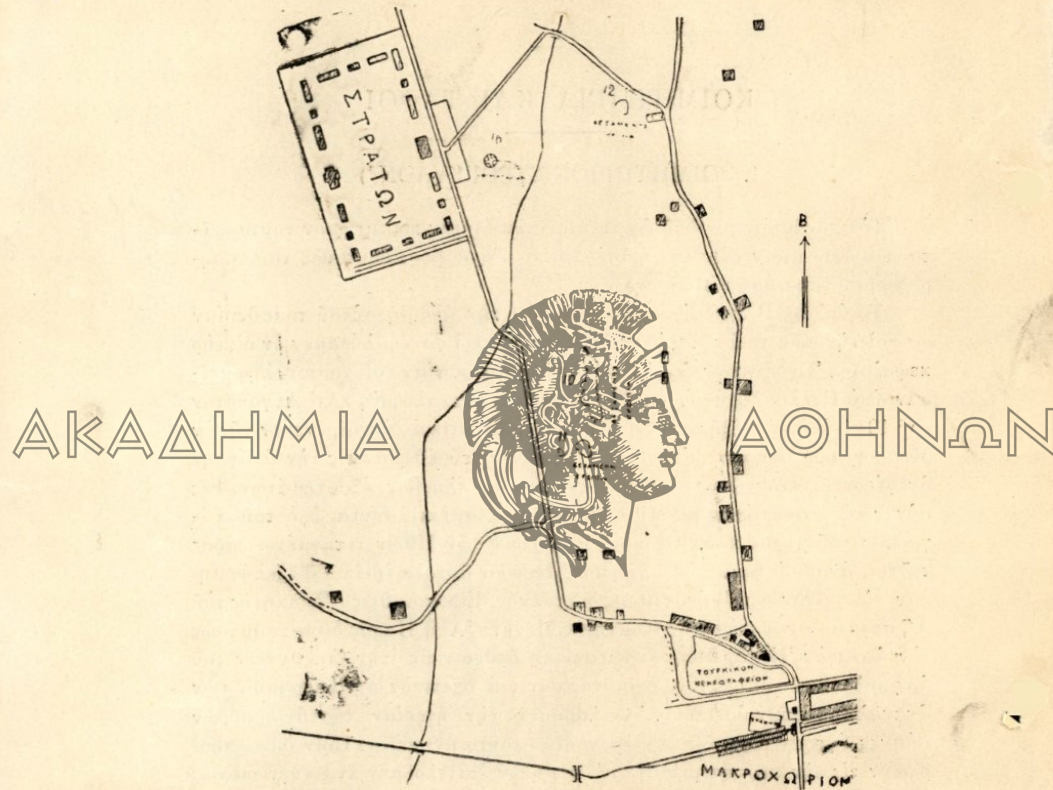
Th. K. Macridy
- Αρχαιολογία Αθ
- IB! 1939
- 35-51

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

1) Macridy Th. et Ebersolt J. Monuments funéraires de Constantinople 1922. B- C. H. XLVI 1922.

διετηρήθη ὡς ἀναφέρομεν καὶ ἐν τῷ προλόγῳ ἄθικτον μέχρι τῆς ἀναχω-
 ρῆς, τὰ δὲ παρατιθέμενα σχεδιαγράμματα ὡς καὶ αἱ εἰκόνες (πλὴν τῶν
 ἀρ. 20 καὶ 24) ἐλήφθησαν κατὰ τὸ 1915.

Τὸ μνημεῖον εἶναι εἶδος ὑπογείου ναοῦ τοῦ ὁποῖου μόνον ἡ

(Σχεδ. Β). Τοποθεσία τοῦ κοιμητηρίου καὶ τῶν ἀστέγων δεξαμενῶν.

στέγη ὑψοῦτο ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς εἶναι δὲ μέχρι σήμερον τὸ μο-
 ναδικὸν παράδειγμα τοιοῦτου εἴδους οἰκοδομῆς ἣτις διεσώθη. Ὁ ἀρχιτέ-
 κτων ἀνέσκαψε τὴν γῆν, ἢ μᾶλλον τὸ στρώμα τοῦ τιτανώδους βράχου,
 εἰς βάθος 6 μέτρων, ἐν εἴδει κυκλωτεροῦς δεξαμενῆς καὶ ἐν τῷ καθορι-
 σθέντι τοιοιτοτρόπως χώρῳ ἀνήγειρεν τὸ οἰκοδόμημα, ὅπερ καὶ τοῦτο
 ἔχει σχῆμα κανονικοῦ κύκλου μὲ ἐσωτερικὴν διάμετρον 15 μέτρων καὶ 35

ἐκατοστῶν. Ὁ κύκλος διαιρεῖται διὰ σταυροῦ, οὗτινος τὸ κέντρον ταυτίζεται μετὰ τὰ τοῦ κύκλου, εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη, καὶ εἰς τέσσαρας ἐπίσης τομεῖς ἴσους πρὸς ἀλλήλους. Τὸ δὲ πλάτος τῶν βραχιόνων τοῦ σταυροῦ, οὔτινες διευθύνονται ἀκριβέστατα ἕκαστος πρὸς ἓν τῶν τεσσάρων σημείων τοῦ ὀρίζοντος εἶναι τεσσάρων μέτρων καὶ 72 ἐκατοστῶν. (εἰκὼν 19).

Ἐσωτερικῶς τὸ κάτω μέρος τῆς οἰκοδομῆς εἶναι λιθόκτιστον μετὰ μεγάλους ὀρθογωνίους λίθους ἐπιμελῶς προσηρμοσμένους καὶ ἀνέρχεται ὁμοιομόρφως εἰς ὕψος ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου, ὑπερθεὶν δὲ ἄρχεται

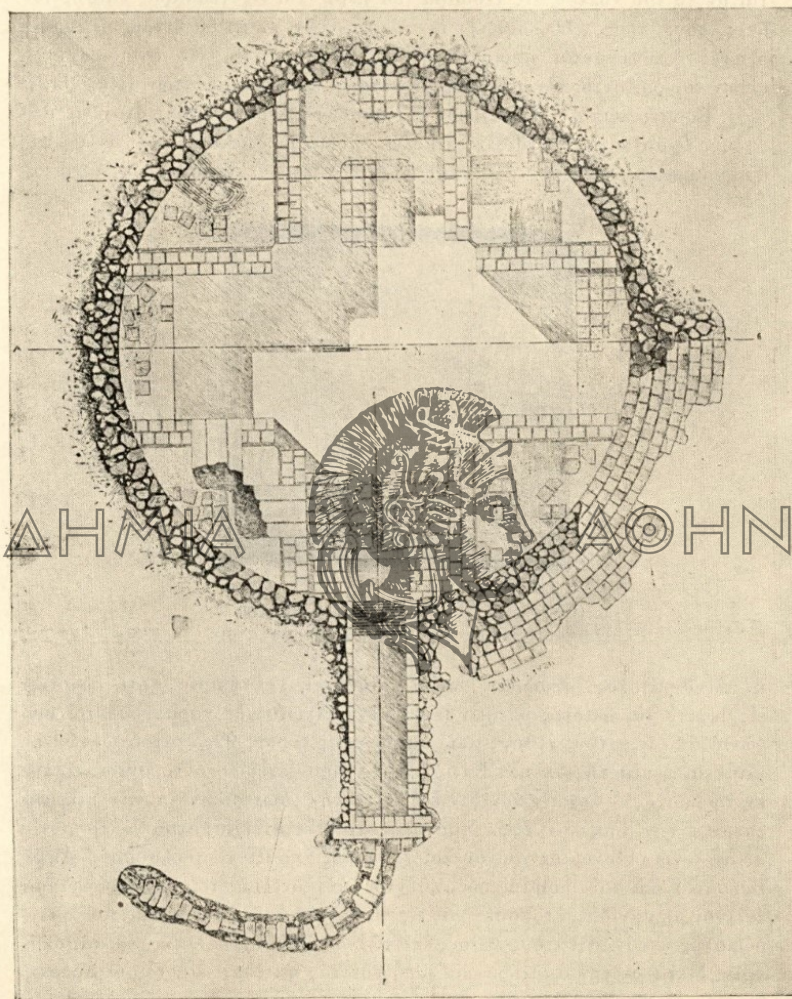

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(Εἰκὼν 18). Τοποθεσία τοῦ Καμητηρίου.
Φωτογραφία ληφθεῖσα ἐκ ἀεροπλάνου.

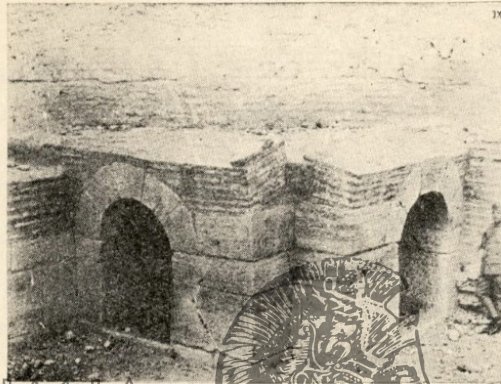
ἢ πλινθόκτιστος οἰκοδομή, λίαν ἐπιμελεημένη ἐπίσης, ἣτις φθάνει εἰς ὕψος 3 καὶ ἡμίσεος μέτρων (εἰκὼν 20). Ἄνωθεν δὲ παρατηροῦνται δύο ζῶναι ἀπὸ ἀξέστους λίθους μετ' ἀμμοκονίας εὗρους 92 ἐκατοστῶν ὑπερκειμένα ἢ μία τῆς ἄλλης. Ἐπειδὴ τὸ κτίριον ἐνεσφηνοῦτο οὕτως εἰπεῖν ἐν τῷ βράχῳ, ὁ ἀρχιτέκτων δὲν ἐφοβεῖτο τὴν ἐσωτερικὴν πίεσιν ἣτις θὰ ἐπέφερε τὴν πρὸς τὰ ἔξω διαστολὴν τοῦ περιτοιχίσματος. Κατὰ συνέπειαν λόγῳ οικονομίας χρόνου καὶ χρήματος ἔπραξε τὸ ἀκόλουθον. Ἀφοῦ ἐφήρμοσε ἐπὶ τοῦ ἤδη οἰκοδομηθέντος κυκλοτεροῦς τοίχου περίφραγμα ξύλινον μετὰ σανίδας, ἐτοποθέτησε εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ βράχου καὶ τοῦ σανιδώματος κενόν, ἀξέστους λίθους ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχουσε ρευστὴν ἀμμοκονίαν. Μετὰ δὲ τὴν ἀποξήρανσιν ἀφήρσε τὰς σανίδας καὶ τοιουτοτρόπως ἔχομεν ἐσωτερικῶς ἐπιφάνειαν λείαν. Οἱ εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ σταυροῦ παρατηρούμενοι τομεῖς συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλους δι' ἀψίδων θολωτῶν ἡμικυλινδρικών, αἵτινες ἐκαλύπτοντο διὰ τῆς στέγης ἣτις, ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρομεν, μόνη ὑπέρκειτο τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Ἡ στέγη

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

(Εικών 19). Κάτοψις του κοιμητηρίου και τμήματος της στέγης προς τὰ δεξιά.

ἦτο κατοφερῆς καὶ πλακοστρωμένη μετ' τετραγώνους πλίνθους ἐπιμελῶς συγκολλημένας. Μέρος τῆς στέγης αὐτῆς διατηρεῖτο κατὰ τὸ 1915 ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰς εἰκόνας 19 καὶ 21. Εἰς τὸ κέντρον δὲ ταύτης ὑψῆτο ὁ τροῦλλος τοῦ οἰκοδομήματος ὅστις ἠδραιούτο ἐπὶ τῆς πρὸς τὰς ἔνθεν ἄκρας τῶν θολωτῶν ἀψίδων. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα, ὡς βλέ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(Εἰκὼν 20). Ἐσωτερικὴ ἀψὶς τοῦ 1920.

πομεν εἰς πλεῖστα βυζαντινὰ οἰκοδομήματα, τὸ κοιμητήριον ἐφωτίζετο διὰ παραθύρων ἀνοιγομένων ἐν τῇ πλευρᾷ τοῦ τροῦλλου.

Ἡ μόνη εἴσοδος τοῦ κτιρίου ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν ἄκραν διαδρόμον ἐπίσης θολωτοῦ ἔχοντος μῆκος ἕξ μέτρων καὶ ὀγδοήκοντα ἑκατοστῶν. Ὁ διάδρομος κατέληγε ἐσωτερικῶς εἰς κλίμακα ἣτις κατήρχετο δι' ἕξ βαθμίδων μέχρι τοῦ διαπέδου τοῦ κοιμητηρίου (εἰκὼν 22). Κάτωθεν δὲ τῆς κλίμακος καὶ ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ὑπῆρχε μικρὰ θολωτὴ πλινθόκτιστος ὑπόνομος, ὕψους 60 καὶ πλάτους 33 ἑκατοστῶν χρησιμεύουσα πρὸς διοχέτευσιν τῶν ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ λιθοστρώτου διαπέδου προερχομένων ὑδάτων εἰς ἑτέραν εὐρεῖαν κυκλωτερὴν ὑπόνομον. Ἡ ὑπόνομος αὐτὴ ἢ μᾶλλον σήραγξ, περιελαμβάνετο ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ κοιμητηρίου. Ὁ ἐπισκέπτης κρατῶν φανόν, δύναται νὰ βαδίσῃ ἐλευθέρως ἐν αὐτῇ καὶ μετὰ πορείαν 50 μέτρων καὶ 22 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου νὰ ἐπιστρέψῃ αὐθις εἰς τὸ μέρος ἕξ οὗ ἐκίνησεν ποιῶν τοιοῦτοτρόπως ὑπογείως ὄλον τὸν γῦρον τοῦ οἰκοδομήματος. Τὸ ὕψος τῆς σήραγγος εἶναι 3 μέτρα καὶ 9 ἑκατοστά, τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς ἑξήκοντα ἑκατοστά, μόνον τὸ ὑπὸ τὴν κλίμακα τῆς εἰσόδου μέρος αὐτῆς δὲν ἀνέρχεται εἰς ὕψος πλέον τῶν τοῦ ἐνὸς μέτρου καὶ ἑνενηκοντα ἑκατοστῶν. Ἡ οἰκοδομὴ εἶναι λίαν

ἐπιμελεημένη καὶ κτισμένη κατὰ τὸ πεφλημένον βυζαντινὸν σύστημα, ἦτοι στρώμα λίθων καὶ πλίνθων ἐναλλάξ (εἰκὼν 23). Κάτωθεν τῆς ὀροφῆς, ἣτις εἶναι ἐπίσης θολωτή, παρατηροῦνται ἑκατέρωθεν δύο ὀπαι τετραγῶνοι ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τῆς σήραγγος. Ἐν αὐταῖς ἐνεσφηνούτο δοκὸς ξυλίνη ἣτις ὑπεβάσταζε προσωρινῶς τὸν θόλον μέχρι τῆς τελείας τοῦ ἀποξηράνσεως. Ἡ πρὸς τὸν βράχον πλευρὰ καλύπτεται ἀπὸ στρώμα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(Εἰκὼν 21). Ἐσωτερικὴ ἀποψὶς τοῦ Β.Α. τομέως καὶ μέρος τῆς στέγης.

τιτανώδους οὐσίας ἀπεκρυσταλλωμένης, ἣτις ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὴν διὰ τοῦ τοίχου εἰσδυομένην ὑγρασίαν, ἐν ᾗ ἡ ἀπέναντι πλευρὰ ἢ πρὸς τὸ κτίριον οὐσα εἶναι ἐντελῶς ἀνέπαφος. Ἐπ' αὐτῆς ὅμως παρατηροῦνται εἰς δύο μέρη κοιλώματα γενόμενα ἐπὶ σκοπῶ διατρήσεως τοῦ τοίχου καὶ εἰσόδου ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ κοιμητηρίου. Ἡ σήραγγς οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε μὲ τὴν εἴσοδον τοῦ οἰκοδομήματος καὶ ἡ ὑπαρξίς τῆς αὐτῆ θὰ μᾶς ἔμνε σχεδὸν ἄγνωστος τῷ 1915 ἐὰν δὲν ὑπῆρχε μικρὰ τις ὀπή ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τῆς, πρὸ τῆς κλίμακος τῆς εἰσόδου (Βλ. εἰκ. 19). Δι' αὐτῆς τὸ πρῶτον μόλις μετὰ δυσκολίας εἰσήλθομεν τῷ 1915, νῦν ὅμως καταστραφείσης τῆς κλίμακος ἠνοίχθη ρωγμὴ δι' ἣς δύναται τις ἐλευθέρως νὰ εἰσέλθῃ ἐν αὐτῇ (εἰκὼν 24). Ἐν συνοχῇ μετὰ τῆς κυκλοτεροῦς σήραγγος, καὶ ὑπὸ τὸν διάδρομον τῆς εἰσόδου, φαίνεται ἡ ἀρχὴ ἄλλης ὑπονόμου ἐπίσης θο-

λωτῆς καὶ πλινθοκτίστου τῆς ὁποίας αἱ διαστάσεις εἰσὶν: ὕψος 1 μέτρον καὶ 12 ἐκ. καὶ πλάτος 56 ἑκατοστῶν. Ἀρχικῶς διευθύνεται πρὸς ἀνατολὰς καὶ μετὰ μικρὸν κάμπτεται ὀλίγον πρὸς νότον καὶ προχωροῦσα 63 ὄλα μέτρα φθάνει εἰς τετράγωνον ἀνεμιστήρα ἐν εἴδει φρέατος βάθους 3 μέτρων μὲ πλευρὰς 75 ἑκατοστῶν. Ἐντεῦθεν εἰσερχόμενός τις εἰς τὴν ὑπόνομον δύναται νὰ βαδίση κύπτων ὀλίγον μέχρι τῆς κυκλοτεροῦς σήραγγος καὶ ἀφοῦ κάμη ὑπογείως τὸν γῦρον τοῦ κοιμητηρίου νὰ ἐπανέλθῃ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

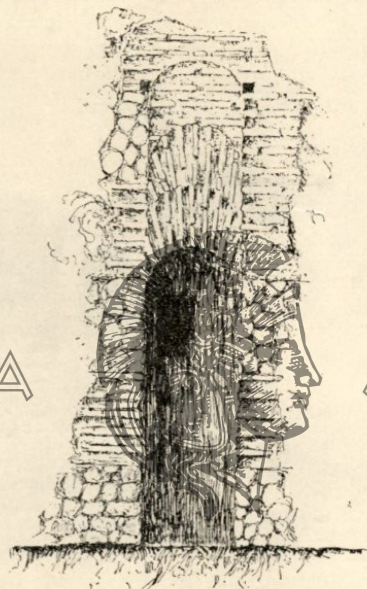
(Εἰκὼν 22). Ἐσωτερικὴ ἀποψὶς τοῦ Β. Α. τομέως καὶ αἱ διατηρούμεναι βεθμίδες τῆς κλίμακος.

διὰ τῆς ἰδίας ὁδοῦ εἰς τὸ σημεῖον ἐξ οὗ εἰσῆλθεν, χωρὶς παντελῶς νὰ ἔλθῃ εἰς συνάφειαν μὲ τὸ ἔσωτερικὸν τοῦ κτιρίου. Αὐτὴν τὴν ὁδὸν ἠκολούθησαν καὶ οἱ προσπαθήσαντες κατὰ καιρὸν νὰ διατρήσουν τὸν τοῖχον ἐν τῇ ὑπογείῳ σήραγγι καὶ ἡμεῖς τὸ πρῶτον τῷ 1915 (εἰκὼν 25). Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ τόσοῦ δαπανηροῦ καὶ τεραστίου ἔργου εἶχε διπλοῦν σκοπὸν: ἐξησφάλιζε πρῶτον τὴν διοχέτευσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς στέγης τοῦ οἰκοδομήματος καὶ ἐχρησίμευε συνάμα πρὸς παραχρῆν ἀέρος καὶ τοιουτοτρόπως καταπολέμησιν τῆς ὑγρασίας, ἣν ὁ ἀρχιτέκτων ἤθελε παντὶ σθένει νὰ ἀποφύγῃ. Ἐντεῦθεν ἀρχεται πόλιν ἄλλος ὁχετὸς πολὺ μικροτέρων διαστάσεων καὶ μήκους 40 μέτρων ὅστις ἐχρησίμευεν

ἀποκλειστικῶς πρὸς διοχέτευσιν τῶν ἐκ τῆς στέγης τοῦ κοιμητηρίου κατερχομένων ὀμβρίων ὑδάτων εἰς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος.

Ἐξώθεν τέλος τοῦ κτιρίου, καὶ ἐνώπιον τῆς εἰσόδου, βλέπομεν ἕτερον μικρὸν ὄρετον ἐν εἴδει ἡμικυκλίου ὅστις ἔφερε τὰ ὕδατα τῆς στέγης εἰς τὴν μεγάλην ὑπόνομον ἅτινα κατήρχοντο ἐν αὐτῇ δι' ὁπῆς ἐν τῇ ὀροφῇ αὐτῆς. Θαυμαστὴ ἀληθῶς ἦν ἡ ἰδιοφυία καὶ ἡ νοημοσύνη τοῦ ἐκτελεσαντος τὸ ἔργον ἀρχιτέκτονος. Καὶ πρῶτον ἠδυνήθη, μὴ θίγων ἐντελῶς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(Εἰκὼν 23). Κάθετος τομὴ τῆς μεγάλης σήραγγος.

τὴν στερεότητα τοῦ κτιρίου νὰ κερδίση καιρὸν καὶ χρῆμα ἀντικαθιστῶν πολλὰ κυβ.κί μέτρα οἰκοδομῆς διὰ τοῦ συστήματος τῶν ἀξέστων λίθων, ἐξ ἄλλου ὁ εὐφυῆς συνδυασμὸς τῶν σήραγγων καὶ ὑπονόμων πρὸς διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων καὶ καταπολέμησιν τῆς ὑγρασίας καὶ τελευταῖον ἡ τοποθέτησις ἐπὶ ἐκάστης πλευρᾶς τῶν τομέων ἀνὰ μιᾶς σαρκοφάγου ἐν τῇ κρύπτῃ. Ἐξησφάλισε τιουτοτρόπως μὴ παρεκλίνας ποσῶς τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ ὅλον τὸν εἰς τὰ ἔνδον τοῦ κοιμητηρίου χώρον πρὸς τέλεισιν ἱεραουργίας καὶ ἐπιμνημοσύνων τελετῶν.

Αἱ κρύπται αὐταὶ εἰσὶν ὀκτώ, ἦτοι ἀνὰ δύο εἰς τὰς πλευρὰς ἐκάστου τομέως (εἰκὼν 25) εἰσχωροῦσαι εἰς τὸ πάχος τοῦ τοίχου ἐν εἴδει κλιβάνων

εἰς βάθος δύο μέτρων καὶ τριῶν ἑκατοστῶν. Αἱ κρύπται αὐταὶ εἶναι ἐπίσης θολωταὶ ἔχουσαι ὕψος 2 μέτρων καὶ 30 ἑκατοστῶν καὶ πλάτος ἐνὸς μέτρου καὶ 20 ἑκατοστῶν. Ἐν ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἦτο τοποθετημένη ἀνὰ μία σαρκοφάγος συγκειμένη ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν θανασιῶς συνηρμοσμένων μετὰ πάχος ποικίλλον ἀπὸ τὰ δέκα ἕως τὰ δέκα πέντε ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου. Τὸ δὲ μήκος καὶ πλάτος τῶν σαρκοφάγων ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς πρὸς τὰ τῆς κρύπτης. Ἐπὶ τῆς προσόψεως ὄλων εἶναι γεγλυμμέ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(Εἰκὼν 24). Ἐπίσημο τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἑβδομοῦ τοῦ κοιμητηρίου καὶ ἡ ἀνεωχθεῖσα πύλη 1920.

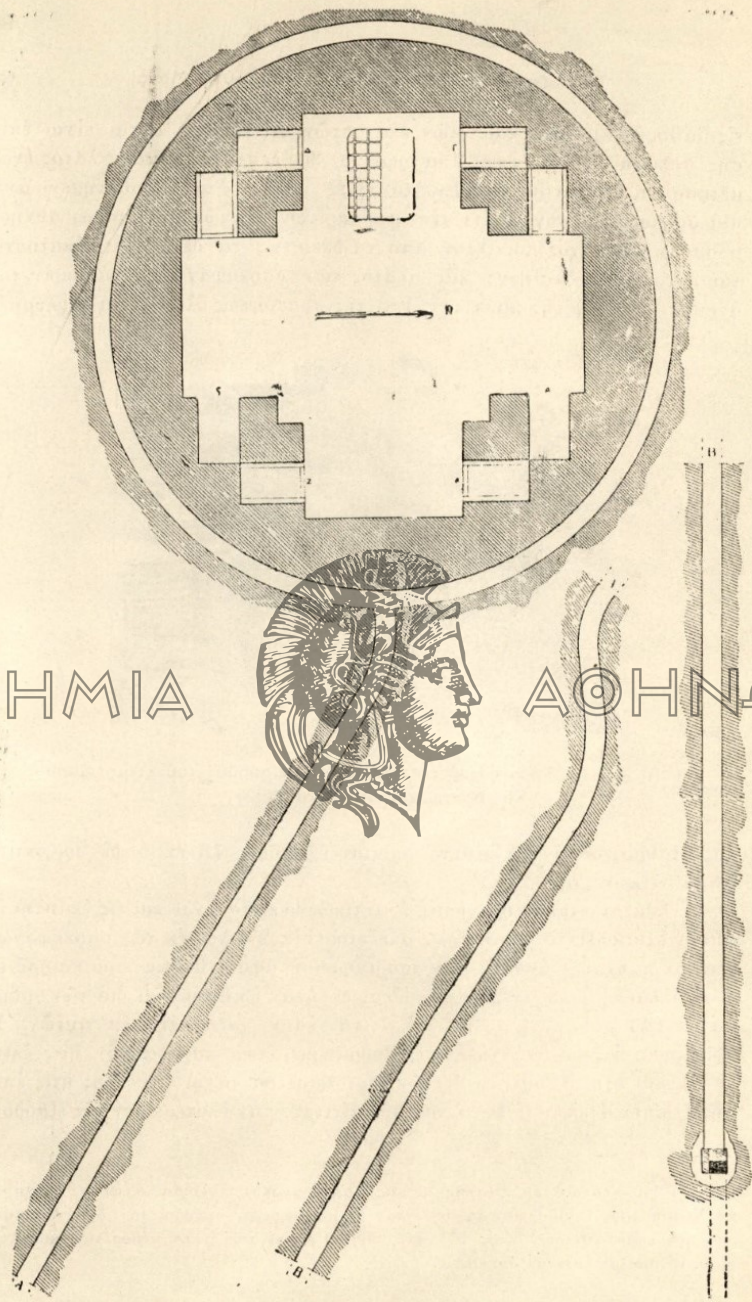
νος σταυρὸς οὐτινος ἢ κάθετος γραμμὴ ἔχει ὕψος 73 ἐκ. ἢ δὲ ὀριζόντιος 51 ἐκ. (εἰκὼν 26).

Ὅλαι αἱ σαρκοφάγοι ἦσαν ἐρημητικῶς κεκλεισμέναι καὶ εἰς ἐκάστην ἐξ αὐτῶν ἐναπόκειντο δύο ἢ τρεῖς σκελετοὶ (Εἰκ. 27). Δύο ἐκ τῶν σαρκοφάγων ἔλειπον κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ μνημείου, ἀφαιρεθεῖσαι πρὸ καιροῦ ἐν φ' αἱ ἄλλαι ἐξ ἦσαν ἀνέπαφαι. Ὅλαι δὲ ἦσαν ἠριθμημέναι διὰ τῶν γραμμάτων (Α) Β. Γ. Δ. Ε. (Ζ) Ζ. Η. ἅτινα ἦσαν χαραγμένα ἐπ' αὐτῶν. Ἡ ἀρίθμησις ἤρχετο ἀπὸ τὴν πρὸς Βορρᾶν κειμένην σαρκοφάγον, ἣτις ἔλειπεν¹⁾, καὶ ἐξηκολούθει ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερά, μέχρι τῆς ἕκτης ἣτις ἐπίσης ἔλειπεν, ἐτελείωνε δὲ μετὰ τὰς δύο αἵτινες ἦσαν ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου.

1) Φαίνεται ὅτι εἰς ἐποχὴν, ἣς μᾶς διαφεύγει ἡ χρονολογία, ἀνωρύχθη τάφος ἐκ Νότου πρὸς Βορρᾶν καὶ ἀφηρέθησαν αἱ μαρμάριναι πλευραὶ τῶν δύο σαρκοφάγων, μὴ ἐπεκταθεισῶν ὁμοῦ τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὸ ἐπίλοιπον μέρος τοῦ κοιμητηρίου, τὸ ὁποῖον ἐμεινεν ἀνέπαφον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

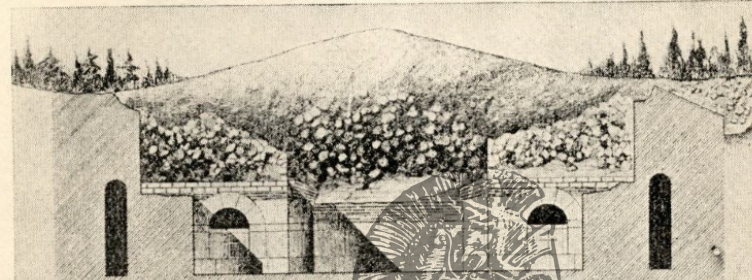

(Εἰκὼν 29). Ὅριζόντιος τομὴ τοῦ κοιμητηρίου καὶ τῶν σφράγγων.

Πλὴν τῆς ὑπὸ στοιχεῖον Γ. σαρκοφάγου οὐδεμία ἄλλη φέρει ἐπιγραφὴν
τινα ἐκτὸς τοῦ ἀριθμητικοῦ γραμματος. Ἐπὶ τῆς προσόψεως τῆς τελευ-
ταίας εἶναι χαραγμένη ἀτημελήτως ἢ ἐν τῇ εἰκόνι 28 ἐπιγραφὴ.

ἐνθάδε καὶ Ἐπιφάνις
τάχιτε
ὁ μακάριος

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων, τῆς ἀνορθογραφίας καὶ τῆς κατα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(Εἰκὼν 26). Κάθετος τομὴ (βλ. εἰκ. 19 Α-Β). Ἐσωτερικὴ ἀποψὶς τοῦ
κοιμητηρίου μετὰ τῶν σφράγγων, ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου κατὰ τὸ 1915.

λήξεως τοῦ ὀνόματος Ἐπιφάνις ἀντὶ Ἐπιφάνιος¹⁾ συμπεραίνομεν ὅτι ἡ
ἐπιγραφὴ ἀνάγεται εἰς ἀρκετὰ μεταγενεστέραν ἐποχὴν τῆς ἀνεγέρσεως
τοῦ κοιμητηρίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ σαρκοφάγων. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐπιφά-
νιος μᾶς εἶναι γνωστοὶ ἀρκετοὶ ἐπίσημοι βυζαντινοὶ ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκο-
πος Κύπρου Ἐπιφάνιος, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ Ἐβδομον καὶ ἀπέθανεν τῷ
403 ἐν τῷ πλοίῳ ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα του. — Ἐπιφάνιος ἐκ τῶν Πα-
τριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως 520-535. — Πρεσβύτερος μοναχὸς Ἐπιφά-
νιος ὁ ἀγιογράφος ὅστις ἔζη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν εἰκονοκλαστῶν κατὰ τὸν
ὄγδοον αἰῶνα.

Ἡ σαρκοφάγος ἣτις ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν ἦτο ἠριθμημένη διὰ τοῦ
γράμματος Γ, ὁμοιομόρφως ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι καὶ ἐμπεριεῖχε τρεῖς σκε-
λετούς. Εἰς ποῖον ἐκ τῶν τριῶν νεκρῶν ἀνήκε τὸ ἐπιτύμβιον; καὶ διὰ

1) Ἡ κατάληξις ιος καὶ ιον μετατρέπεται πολλάκις παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς
εἰς ις καὶ ιν ἐπὶ παραδείγματι ἐν Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ στιχάριον ἀντὶ
στιχάριον, διαβήτησιον ἀντὶ διοβητήσιον κλπ.

ποίαν αἰτίαν ἢ ἐξαίρεσις αὐτή; Ἡ ἀμφιβολία μας δὲν διήρκεσε ἐπὶ πολὺ διότι μετ' ὀλίγον ἀνεκαλύφθη ἔμπροσθεν ἀκριβῶς τῆς σαρκοφάγου καὶ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ κοιμητηρίου εὐρεία τετράγωνος τάφος ἔχουσα μῆκος 2 μ. 60 ἐκ. πλάτος 2 μ. 20 ἐκ. καὶ βάθος 1 μ. 80 ἐκ. (εἰκὼν 29). Ἐντὸς τῆς τάφου πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἔκειτο μονόλιθος μαρμαρίνη λάρναξ ἧς αἱ τέσσαρες πλευραὶ εἰσὶν ἀνάγλυφοι (εἰκόνες 30—31). Ἐκαλύπτετο ὑπὸ

(Εἰκὼν 27), Ἐσωτερικὴ ἄποψις Β. Δ. τομέως μετὰ τῶν σαρκοφάγων.

δύο πελωρίων πλακῶν τοποθετημένων ἢ μία ἐπὶ τῆς ἐτέρας καὶ τῶν ὁποίων αἱ διαστάσεις εἰσὶν: Μῆκος 2 μ. 60 ἐκ. πλάτος 2 μ. 2 ἐκ. καὶ πᾶχος 11 ἑκατοστά. Ἐκ τούτων ἢ ἀμέσως μετὰ τῆς λάρνακος συναπτομένη ἦτο συνδεδεμένη μετ' αὐτῆς διὰ σιδηρῶν ἀρπάγων ἐσφραγισμένων με μολυβδον. Ἡ ὑπερθεν δὲ αὐτῆς ἀπλῶς τοποθετημένη μαρμαρίνη πλάξ προωρίζετο μόνον πρὸς παροχὴν περισσοτέρας ἀντοχῆς εἰς τὸ κάλυμμα τῆς λάρνακος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθη τοῖχος ἐκ πλίνθων διατηρούμενος εἰς ὕψος 38 ἑκατοστομέτρων.

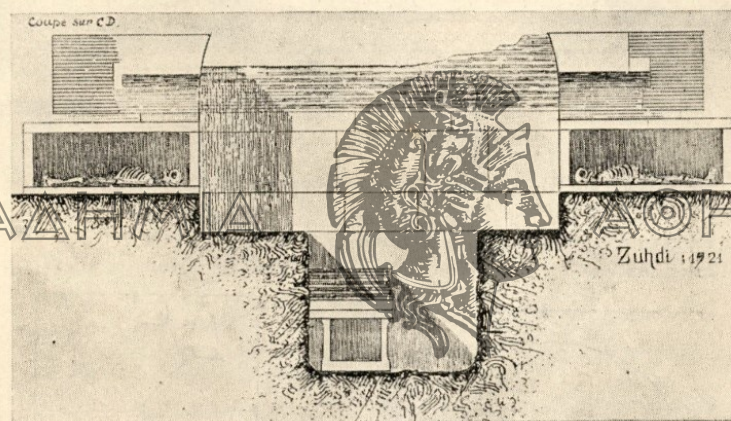
Ὁ πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς λάρνακος κενὸς χῶρος ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τοὺς νεκροθάπτας πρὸς τοποθέτησιν τῆς βαρείας λάρνακος, τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ νεκροῦ, τὴν ἐπίθεσιν τοῦ καλύματος, τὴν σφράγισιν αὐτοῦ καὶ

τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τοίχου, μετὰ δὲ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἐργασίας τὸ κενὸν ἐπληρώθη μέχρι τοῦ δαπέδου διὰ συντριμμάτων τοῦ ἀνασκαφέντος

ΕΝΘΑΔΕΚΑ ΕΠΙΦΑΝΙΣ
ΤΑΚΙΤΕ
ΟΜΑΚΑΡΙΟΣ

(Εἰκὼν 28). Ἐπιγραφή τῆς Γ' σαρκοφάγου.

βράχου. Ἐντὸς τῆς λάρνακος ὑπῆρχε εἰς μόνον σκελετὸς ἄθικτος ὡς καὶ μία μικρὰ πλήρη φιάλη μετ' ὀλίγων συντριμμάτων μολυβδίνης ἐσχάρας

(Εἰκὼν 29). Ἐσωτερικὴ ἀποψὶς τοῦ Β. Α. τομέως.

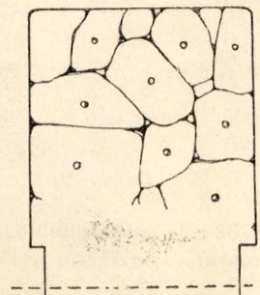
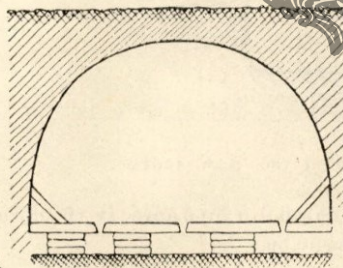
(εἰκ. 32—33¹). Οὐδεμία μᾶς ἀπομένει ἀμφιβολία ὅτι ὁ μόνος ἐν τῇ λάρνακι κατακειμένος σκελετὸς ἦτο ὁ τοῦ Ἐπιφανίου.

1) Εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Πανιελεήμονος εἰς τὸν ἀνω Βόσπορον ἀνεύρομεν ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ νάρθηκος κοιμητήριον ὅπου οἱ νεκροὶ ἦσαν ἀπ' εὐθείας ἐκτεθειμένοι ἐπὶ τῆς πλακοσιώσεως, ἔχοντες ὡς προσκίφαλον κεκλιμένην πλίνθον. [Σχεδιάγραμμα Γ.] Ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων πλακῶν τοῦ δαπέδου παρατηροῦνται ὅσαι διὰ τῶν ὁποίων τὸ ὑγρὰ τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν πτωμάτων ἐστραγγιζόντο εἰς διαμέρισμα ὕψους 18 ἑκατοστῶν. Ἀνάλογον περίπτωσιν παρετήρησε καὶ ὁ φίλος ἀρχιτέκτων Prof. Krischen εἰς τὰς ἀνασκαφὰς εἰς Στόβους τῆς Μακεδονίας. Εἰς τὴν σαρκοφάγον ἐνθα ἡ διευθέτησις αὐτῆς δὲν ἦτο δυνατὴ ἐχρησιμοποιοῦτο μολυβδίνης ἐσχάρα, οὕτως ὥστε ὁ σκελετὸς νὰ μένῃ ἄθικτος

Ἐπὶ μιᾶς τῶν μακρῶν πλευρῶν τῆς λάρνακος παρατηρεῖται ρῆγμα ὕψους 32 ἐκ. καὶ πλάτους 26 ἐκ. Ἐκ πρώτης ὄψεως ἐνομίσαμεν ὅτι τὸ ρῆγ-

(Εἰκὼν 30). Ἡ μονή του ἁγίου Παντελεήμονος ἐν τῇ Λάρναξ. Ἐμπροσθία ὄψις.
 μα ἐγένετο πρὸς σύλησιν τῆς λάρνακος ἀλλ' οὐδαμῶς ἀνεύρομεν τὰ συν-
 τρήματα ἅτινα ἔπρεπε νὰ εὐρίσκωνται ἐπὶ τόπον. Ἐξ αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐκ τῆς

(Σχεδ. Γ). Τομή καὶ διάτρητον δάπεδον τῆς κρύπτης Ἁγ. Παντελεή-
 μονος Ἐνω Βοσπόρου.

κανονικῆς στάσεως τοῦ σκελετοῦ ἐν τῇ λάρνακι, ἀναγκάζομεθα νὰ μὴν ἐπιμείνωμεν πλέον ἐπὶ τῆς εἰκασίας αὐτῆς ἀλλὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ λάρναξ μετεφέρθη ἐνταῦθα εἰς τὴν κατάστασιν εἰς ἣν τὴν ἀνεύρομεν. Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῆς θεωρίας αὐτῆς ἀποκλίνουν καὶ αἱ ἀκόλουθοι παρατηρήσεις. Τὸ ἐν εἶδει στέγης ἀρχικὸν κάλυμμα λείπει